

Міністерство освіти і науки України  
Західноукраїнський національний університет  
Соціально-гуманітарний факультет  
Кафедра інформаційної та соціокультурної діяльності

**«ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ»**

Міждисциплінарна курсова робота

студента групи МСДм-11  
Осадця Д. І.

Керівник: доцент кафедри  
інформаційної та соціокультурної  
діяльності, доцент, кандидат  
історичних наук Білик Н. І.

Національна шкала \_\_\_\_\_  
Кількість балів: \_\_ Оцінка: ECTS \_\_\_\_

Члени комісії _____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

## **ЗМІСТ**

<b>ВСТУП</b>	<b>3</b>
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ</b>	<b>6</b>
1.1. Понятійний апарат дослідження державного управління сферою культури	6
1.2. Теоретичне підґрунтя та методологія дослідження державного управління сферою культури	8
Висновки до розділу 1	11
<b>РОЗДІЛ 2. ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ТА СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИК У СФЕРІ КУЛЬТУРИ</b>	<b>13</b>
2.1. Нормативно-правове регулювання процесів надання та споживання культурних благ в Україні	13
2.2. Світові практики забезпечення громадян культурними благами: досвід для України	17
Висновки до розділу 2	21
<b>РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН КУЛЬТУРНИМИ БЛАГАМИ В УКРАЇНІ</b>	<b>23</b>
3.1. Державна політика щодо забезпечення стандартів надання культурних благ в Україні	23
3.2. Роль держави в залученні фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними благами	26
Висновки до розділу 3	30
<b>ВИСНОВКИ</b>	<b>32</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b>	<b>35</b>

## ВСТУП

Якість життя громадян – явище багатогранне. Значне місце в її підвищенні займають духовні потреби та інтереси, що усвідомлюються як культурні блага. Держава через якісне державне управління сферою культури має повноцінно забезпечувати реалізацію права громадян на задоволення культурних інтересів та відповідно доступ до культурних благ. Пошук ефективних інструментів надання культурних благ постає важливим державно-управлінським завданням.

**Актуальність проблеми.** Дослідження державного управління сферою культури в Україні полягає у виключній здатності культури до формування ціннісних орієнтирів членів суспільства, особливо в ситуації, що потребує швидкої та ефективної протидії сучасним інформаційним війнам та консолідації громадян в умовах нестабільної політичної ситуації, анексії Криму та війни на сході України. Визначення спільних цінностей є надскладним процесом, який вимагає ґрунтовного дослідження індивідуальних інтересів та установок членів суспільства. Від якості аналізу настроїв та вподобань членів суспільства залежить рівень майбутнього сприйняття ними визначених колективних ціннісних орієнтирів та готовність до слідування цим цінностям.

**Аналіз останніх досліджень та наукових праць.** Наукове значення дослідження обумовлене тим, що у вітчизняних наукових дослідженнях у переважній більшості розглядаються такі аспекти державного управління сферою культури як роль і місце культури в функціонуванні держави, інтеграція української культури в європейський культурний простір, регіональний вимір державного управління сферою культури та недосконалість системи фінансування сфери культури.

Зокрема проблемами дотичними до теми цього дослідження займаються такі зарубіжні дослідники, як Т. Санделл, Л. Глоор, Г. Чартренд, К. Маккогі та інші. У вітчизняному науковому просторі дослідження джерел фінансування сфери культури в Україні та напрямів їх розширення, здійснене І. Дубком, візуалізація сучасної системи державного управління сферою культури України розроблена А. Мерзляком та Є. Огнар'ювим, розгляд культурної політики

України в контексті євроінтеграційних процесів, здійснений І. Костирею, дослідження формотворчого принципу національної ідентичності культурної політики – З. Широченко, розгляд регіонального контексту державного управління сферою культури України, здійснений В. Бойко, дослідження проблеми адміністративно-правового забезпечення сфери культури, розроблене В. Шестаком.

**Метою курсової роботи** є аналіз інструментів, які використовуються органами державної влади та органами місцевого самоврядування (або підзвітними їм інституціями) для забезпечення громадян України культурними благами, та виробити рекомендації щодо адаптування цих інструментів до сучасних умов розвитку культурно-мистецької сфери та наявних культурних потреб та інтересів громадян України.

Відповідно до мети визначимо такі завдання:

- висвітлити теоретичні засади дослідження державного управління сферою культури;
- охарактеризувати стан нормативно-правового регулювання процесів надання та споживання культурних благ в Україні;
- виявити залежність базового набору культурних благ від культурних потреб громадян України;
- з'ясувати, які інструменти забезпечення громадян культурними благами, що використовуються у світових практиках, можуть бути застосовані в Україні;
- означити місце і роль державної політики у забезпеченні стандартів надання культурних благ в Україні;
- визначити роль держави в залученні фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними благами;
- оцінити спроможність центрів надання культурних послуг як інструменту забезпечення громадян базовими культурними благами в Україні.

**Об'єкт дослідження** – державне управління сферою культури.

**Предмет дослідження** – інструменти забезпечення громадян культурними благами в державному управлінні сферою культури в Україні.

**Теоретичною основою дослідження** є наукові публікації як вітчизняних,

так і іноземних дослідників, що присвячені аналізу різних аспектів державного управління сферою культури.

Курсова робота складається з вступу, трьох розділів та висновків. У вступі обґрунтована актуальність обраної теми дослідження. У першому розділі визначені теоретичні основи дослідження державного управління сферою культури. Другий розділ курсової роботи відображає результати аналізу законодавчої бази реалізації політик у сфері культури. У третьому розділі роботи окреслено заходи модернізації державно-управлінських інструментів забезпечення громадян культурними благами в Україні.

## РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ

### 1.1. Понятійний апарат дослідження державного управління сферою культури

Для дослідження державного регулювання сферою культури, зокрема у частині забезпечення громадян культурними благами, необхідно розкрити зміст основних понять та термінів, що стосуються попередньо згаданої тематики. Це підвищить якість дослідження та унеможливить множинне розуміння понять, категорій, термінів.

Одразу необхідно зауважити, що у Законі України «Про культуру» наявні визначення більшості необхідних для дослідження понять, проте для повноцінного розкриття їх змісту, є доцільним висвітлення інших підходів до їх трактування [1].

Перш за все, вважаємо за необхідне розкрити поняття «культура». Відповідно до Закону України «Про культуру», культура визначається як «сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти» [1]. Тобто законодавець розуміє культуру у ретроспективному її вияві – щось, що мало місце у минулому, накопичене та передане у вжиток сучасним поколінням. Такий підхід досить сильно формалізує поняття культури та визначає межі для державного регулювання у вигляді матеріальної та нематеріальної культурної спадщини.

Багатогранність та змістове перевантаження поняття «культура» ускладнює вироблення єдиного трактування. Так, С. Безклубенко, досліджуючи феномен культури, зауважує про наявність десятків, а то і сотень його визначень і відсутність єдиного усталеного варіанту. У своїх дослідженнях він розглядає культуру в широкому її розумінні, як «процес: процес освоєння людиною світу:

освоєння людьми довкілля та освоєння людей у довкіллі» [2]. Такий підхід висвітлює безперервний зв'язок, залежність людини від культури і неможливість існування без споживання культури.

Одним із центральних феноменів, яке вміщує в себе явище «культура», є мистецтво. Звернувшись до вже згаданого Закону України «Про культуру», бачимо, що мистецтво визначається, як «творча художня діяльність у сферах: літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-вжиткового мистецтва, музики, танцю, театру, кіно та інші види діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах» [1]. Тобто законодавець розглядає мистецтво, як процес переосмислення того, що відбувається навколо людини, за допомогою різних художніх засобів, які у результаті стають окремими мистецькими сферами.

Мистецтву у широкому його розумінні досить точно дає визначення В. Шестак: «Мистецтво – це складова людської культури, обумовлена здатністю людини до образного відображення буття, що являє собою особливий спосіб художнього (духовно-практичного) освоєння дійсності, який втілюється (реалізується) у різних за змістом та формою видах творчої діяльності людини із створення та споживання творчої продукції (витворів мистецтва)» [3]. Такий підхід до визначення мистецтва дає змогу розглядати мистецтво як феномен, що здатний до продукування як самовизначення особистості у світі, так і суспільної ідентифікації в ньому.

Державне регулювання у сфері культури та мистецтва акумулюється у таке поняття як культурна політика. З аналітичної доповіді за авторства С. Здіорука, О. Литвиненка, О. Розумної, можна зрозуміти, яким чином з точки зору європейського підходу визначається культурна політика. Так, дослідниками виокремлюються основні функції, які покладаються на культуру в державі: «культура як виконавець дипломатичної місії; культура як національна справа; культура як «інструмент» вирішення супутніх соціально-економічних проблем (розвиток сектору культурних індустрій, вирішення питання зайнятості, інноваційна функція культури, консолідує та стабілізує роль культури на основі міжкультурного діалогу й розвитку міст); культура як засіб реалізації

певних програм розвитку; культура як простір громадської активності» [4]. Виходячи з такого набору функцій, покладених на культуру, під поняттям «культурна політика» можна розуміти процес публічного врегулювання складових культури, які використовуються державою та/або індивідуумами для забезпечення власного або суспільного розвитку. Тобто культурна політика, як така стратегічно пронизує всі сфери суспільного життя, і здатна впливати на ціннісне навантаження всіх процесів, які відбуваються у державі.

## **1.2. Теоретичне підґрунтя та методологія дослідження державного управління сферою культури**

Явище культури стоїть в центрі великої кількості наукових розвідок. Нас дослідження цього феномену цікавить саме з точки зору наукового пошуку та виявлення потенціалу державного управління сферою культури.

Серед визначених зарубіжних науковців, які займалися питаннями державного управління сферою культури є Г. Чартренд та К. Маккогі – ними у 1989 році було запропоновано класифікацію культурних політик, яка ґрунтувалася на ступені орієнтації держави на творчий процес або творчий продукт [10]. Також значний внесок у розробку проблем культурної політики зробили зарубіжні аналітики Т. Санделл та Л. Глоор та інші дослідники.

Наразі в Україні дослідження культурної політики, зокрема у частині державного регулювання сфери культури, у переважній більшості відбуваються у вигляді аналітичних розвідок – прикладами таких робіт вітчизняних та закордонних дослідників є: «Концепція нової національної культурної політики України. Культурний код Східного партнерства», підготовлена Т. Білецькою, О. Левковою, І. Савчак, «Аналітичний звіт щодо стану культури та культурної політики України, здійснений Т. Санделлом, М. Скибою, Л. Глоором, Т. Білецькою, «Аналітична доповідь «Економічна привабливість української культури», виконана І. Бураковським, Є. Ангелом, В. Кравчуком, О. Кузяків, В. Мовчан, І. Федець, Т. Яблонівською [8].

Т. Білецька, О. Левкова, І. Савчак пропонують певний набір завдань для



культурної політики в Україні та розподіляють ролі у цьому процесі, де державі відводиться лівова частка обов'язків, проте узагальнивши їх, можна стверджувати, що основним є переосмислення ролі культури, мистецтва, креативної економіки у розвитку держави, використання консолідуючої здатності культури для подолання світоглядної кризи українського суспільства, стимулювання розвитку культурно-мистецької сфери.

У аналітичному звіті 2012 року щодо стану культури та культурної політики України Т. Санделл, М. Скиба, Л. Глоор, Т. Білецька зазначають характерні особливості сфери культури в Україні: превалювання «напівреформ», політизація мовного питання, відсутність ініціативи на місцевому рівні, незалучення бізнесу до розвитку культури, потужний культурно-мистецький потенціал.

Маючи можливість порівнювати з сьогоднішнім, можна стверджувати, що Україні вдалося подолати деякі виклики, які характеризували країну ще 8 років назад, зокрема створення таких інституцій, як Український інститут, Український культурний фонд та Український інститут книги допомогли монетизувати культурно-мистецький потенціал України, а реформа децентралізації створила передумови для потужного розвитку місцевих ініціатив національного та міжнародного рівнів. Проте певне коло проблем і досі не є вирішеним – зокрема питання надання якісних культурних послуг населенню.

А. Мерзляк та Є. Огнар'єв у своєму дослідженні візуалізують сучасну систему державного управління сферою культури, де основними її рисами є централізованість прийняття рішень та вузьке розуміння сфери культури, яке породжує відсутність необхідних інструментів та напрямів управління [4]. Також дослідники акцентують увагу на трансформаційних процесах у державному управлінні сферою культури в Україні, які полягають у імплементації міжнародного досвіду. Підтвердженням цього є ініціатива Асоціації об'єднаних територіальних громад, яка стосується збору даних про найкращі практики надання культурних послуг на місцях – тобто мова йде про формування державної політики, ґрунтуючись на реальних практичних кейсах [10].

І. Костира досліджує культурну політику України в контексті

євроінтеграційних процесів, які відбуваються наразі в Україні. У своїх роботах вона приходиться до висновку, що саме потужна культурна політика з чіткими принципами, які ґрунтуватимуться на інтересах і потребах громадян України, здатна протистояти негативним явищам глобалізації. Також дослідниця зауважує на впливі соціокультурного розвитку суспільства на економіку, політику, право тощо, обґрунтовуючи залежністю цих сфер від цінностей і культурних стандартів, які переважають у суспільстві [8].

Питанню місця культурної політики України в європейському просторі присвячена аналітична доповідь С. Здіорука, О. Литвиненка та О. Розумної. Дослідники зауважують на визнанні необхідності розробки як власної, так і спільної з Європейським Союзом культурної стратегії, використання культури як інструменту і внутрішньої, і зовнішньої політик держави, надання першочерговості питанням культури, незважаючи на відсутність гостросоціального резонансу в змісті цих питань, налагодження комунікації з громадянським суспільством, перегляду нормативно-правових актів, що регулюють сферу культуру, забезпечення доступності культурних благ [7]. Знаково, що результати цієї аналітичної роботи представлені у 2012 році – наразі ми можемо бачити наслідки, до яких призвело ігнорування першочерговості питань культури з боку держави, адже виробивши на той момент стратегію культурної політики, яка би відповідала потребам та інтересам громадян України, ми могли уникнути кризи суспільної ідентифікації, яка сталася у 2013 році та призвела до революційних подій в країні.

3. Широченко, досліджуючи формотворчий принцип національної ідентичності культурної політики, приходиться до висновку про те, що на порядку денному в питанні державного регулювання сфери культури постає першочергове завдання – створення умов для співіснування різних культурних меншин в Україні, за яких наша полікультурна держава отримає змогу розвиватися, не стикаючись з світоглядними проблемами членів суспільства, які наразі перешкоджають подоланню як економічних, так і гуманітарних проблем. Також дослідник зауважує на необхідності перегляду систему фінансування культури на регіональному рівні та пропонує створення регіональних бюджетів [8].

Слідом за З. Широченко, В. Бойко розглядає регіональний контекст державного управління сферою культури та зауважує на важливості контрольно-аналітичної складової управління культурою на місцевому рівні. Дослідник обґрунтовує необхідність створення інституцій, які би займалися інформаційно-аналітичною, інформаційно-маркетинговою, рекламною, інформаційно-видавничою діяльністю, та наводить у приклад Інститут культурних програм Департаменту культури КМДА й Інформаційно-маркетинговий центр Міністерства культури у Житомирській області [9].

З акцентом на мистецтво та мистецьку діяльність В. Шестак розглядає питання адміністративно-правового забезпечення сфери культури та обґрунтовує залежність розвитку мистецтва і повноти реалізації прав громадян у сфері культури від механізмів державного регулювання [2].

Одним із основним напрямків державного регулювання сфери культури є система фінансування. І. Дубок, досліджуючи джерела фінансування сфери культури в Україні та напрями їх розширення, робить висновки, що запобігти вразливості сфери культури в умовах нестабільної економічної ситуації в країні може активне залучення приватних коштів до фінансування: спонсорів, меценатів, державно-приватного партнерства [2]. Проте не лише залучення приватних коштів є панацеєю успішності сфери культури в Україні, адже якість породжується конкуренцією. Створення справедливої системи розподілу бюджетних коштів серед мережі державних культурних інституцій, яка ґрунтуватиметься на конкретних діях і досягненнях, допоможе стимулювати вироблення якісних культурних послуг та продуктів і як наслідок сприятиме розвитку культури загалом.

## **Висновки до розділу 1**

Основними поняттями, необхідними для аналізу державного управління сферою культури в Україні, є такі поняття, як культура, мистецтво, сфера культури, культурна політика, культурна діяльність, культурна інституція, культурний оператор, креативна економіка, креативне підприємництво, культурні

та креативні індустрії, культурне благо, культурні товари, культурні послуги. Комплексним поняттям, яке було використано в дослідженні та якому була спроба надати тлумачення, є базовий набір культурних благ. Поняття «базовий набір культурних благ» наразі є сукупністю нормативів із забезпечення населення культурними товарами та послугами (переліку, змісту та обсягів надання послуг), адже культурне благо за визначенням законодавця є культурними товарами та послугами, які покликані задовольняти потреби та інтереси громадян. Відповідно визначення базового набору культурних товарів та послуг для всього населення потребує додаткових наукових пошуків та підходів до дослідження цього комплексного поняття.

У результаті визначення теоретичного підґрунтя дослідження державного управління сферою культури в Україні, було виявлено одностайну позицію наукового середовища в необхідності створення довгострокової культурної стратегії України, яка би враховувала актуальні потреби та інтереси членів українського суспільства, перегляду системи фінансування культурно-мистецької сфери та визнання першочерговості питань культури як для внутрішньої, так і зовнішньої політики. Також, враховуючи проаналізовані теоретичні напрацювання, можна стверджувати, що наразі відсутні дослідження, які би давали відповідь щодо шляхів реформування державного управління сферою культури, у частині перегляду інструментів забезпечення громадян культурними благами в Україні.

Визначена методологія дослідження інструментів забезпечення громадян культурними благами в державному управлінні сферою культури в Україні є комплексною й складається з загальнологічних, емпіричних та теоретичних методів дослідження, а також застосування системного та міждисциплінарного підходу, що уможлиблює цілісний розгляд досліджуваного предмету у його взаємозв'язках та розвитку.

## РОЗДІЛ 2. ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ТА СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИК У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

### 2.1. Нормативно-правове регулювання процесів надання та споживання культурних благ в Україні

Найвищим законодавчим актом, який регулює процеси надання та споживання культурних благ в Україні є Конституція України. Норми Конституції України гарантують задоволення «...національно-культурних і мовних потреб українців...», сприяння «...консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України...», забезпечення «...збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами...» тощо [2].

Деталізує зміст норм Конституції України Закон України «Про культуру», який є фундаментом державного управління сферою культури в Україні. Саме він розкриває зміст основних прав і обов'язків у сфері культури, унормовує діяльність у сфері культури, фіксує базову мережу закладів культури, встановлює шляхи фінансування і забезпечення господарської діяльності закладів культури, визначає соціальні гарантії працівників у сфері культури, участь громадськості у розвитку культури, міжнародні культурні зв'язки та відповідальність за порушення законодавства про культуру [1]. Основні положення та базові визначення цього Закону нами аналізувалися в Розділі 1.

Для аналізу законодавства, що регулює процес споживання культурних благ, необхідно виокремити конкретні нормативно-правові акти для розгляду. Критерієм для їх відбору є дотичність до одного з восьми секторів культури та мистецтв, які використовуються в світовій практиці та адаптовані Українським культурним фондом до національних особливостей [5]. Мова йде про такі сектори: аудіальне мистецтво, аудіовізуальне мистецтво, візуальне мистецтво,

дизайн та мода, культурна спадщина, культурні та креативні індустрії, література та видавнича справа, перформативне та сценічне мистецтво. Нормативно-правові акти будуть аналізуватися на рівень узгодженості процесу споживання культурних благ з тим, що відбувається безпосередньо у секторі.

Для розгляду сектору аудіовізуального мистецтва будуть проаналізовані Закон України «Про телебачення і радіомовлення» [3] та Закон України «Про кінематографію» [4].

Відповідно до статті 28 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» встановлено вимоги до програмної концепції мовлення, тобто характеристики аудіовізуального продукту, який може транслюватися. Так, складовими програми мають бути передачі, які мають інформаційно-аналітичну, публіцистичну, культурно-мистецьку, науково-просвітницьку, розважальну, музичну та освітню тематику. Стаття 6 цього Закону визначає недопустимий зміст меседжів, які можуть транслюватися за допомогою телерадіоорганізацій, зокрема мова йде про державну таємницю, насильство, розпалювання національної расової чи релігійної ворожнечі та ненависті тощо. Також Закон регулює видачу ліцензій для розповсюдження аудіовізуальних продуктів [3].

Закон України «Про кінематографію» регламентує вироблення аудіовізуального культурного продукту та регулює всі етапи створення кінопродукту. У розрізі споживання цього культурного блага важливо звернути увагу на право розповсюдження авторського кінопродукту та його доступності у регіональному вимірі. Не врегульованою залишається ситуація щодо демонстрування кінопродуктів для громадян, які проживають у громадах, де відсутні кінотеатри. Проте якщо здійснювати демонстрування кінопродуктів можна у приміщеннях клубних закладів, попередньо облаштованих для показу аудіовізуальної продукції, то питання рентабельності придбання авторських прав на демонстрування кінопродуктів для невеликої кількості споживачів (у малих територіальних громадах) не вирішується ініціативою «знизу» [4]. Імплементация у законодавство норм, які би забезпечували рівні можливості демонстрування кінопродуктів для всіх громадян без винятку, є крайньою необхідністю в умовах інформаційної війни.

Сектор перформативного та сценічного мистецтв буде розглянутий через Закон України «Про театри і театральну справу» [5]. 4 статтею цього Закону гарантується загальнодоступність театального мистецтва незалежно від раси, статі, переконань, походження, тощо [5]. Серед переліку рис загальнодоступності присутній географічний вимір цієї ознаки – місце проживання. Проте аналогічно з демонструванням аудіовізуальних продуктів, продукти театального мистецтва доступні не у рівній мірі всім громадянам України, зокрема через відсутність інфраструктури для гастролювання театрів.

Сектор культурної спадщини представлений Законами України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [6], «Про музеї та музейну справу» [7], «Про охорону культурної спадщини» [8].

У розрізі споживання культурних благ Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» встановлює такі права користувачів бібліотек: «безоплатно користуватися інформацією про склад бібліотечних фондів через довідково-пошуковий апарат (крім комерційних баз даних); безоплатно отримувати консультаційну допомогу в пошуку та виборі джерел інформації; безоплатно отримувати у тимчасове користування документи із фондів бібліотеки, крім документів, придбаних за кошти, одержані від господарської діяльності бібліотеки; одержувати документи або їх копії по міжбібліотечному абонементу; одержувати інформацію з інших бібліотек, користуючись каналами зв'язку» [6].

Закон України «Про музеї та музейну справу» питання споживання культурних благ окреслює через основні напрями діяльності музеїв, серед яких «...науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота...» [7]. Загальновідомо, що музеї є місцем представлення продуктів візуального мистецтва. На нашу думку, наразі попит на відвідування музеїв залежить як від нових підходів до експозиціонування, так і супутніх послуг, які можуть надаватися споживачам музейних послуг у рекреаційних зонах на території музеїв. Загалом Закон унормовує всі процеси, які на практиці відбуваються у процесі споживання музейних послуг.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» статтею 12 регулює

питання вільного доступу до цих пам'яток та акцентує на ступені придатності пам'яток для відвідування [8]. У розрізі споживання об'єктів культурної спадщини, розглядаються лише ті, що мають матеріальний вияв, відповідно відсутність законодавчого регулювання охорони пам'яток нематеріальної культурної спадщини провокує викривлення інтерпретації історичних фактів, які пов'язані з нематеріальним культурним надбанням.

Сектор літератури та видавничої справи може бути розглянутий через Закон України «Про видавничу справу» [9]. Безпосередньо у Законі не закріплено норм, які би регулювали процес споживання культурних благ, проте опосередковану залежність можна простежити через взаємопов'язаність діяльності видавців, зокрема книговидавців, із доступністю для споживача літературних продуктів [2]. Варто зауважити на пов'язаності сектору літератури та видавничої справи з сектором культурної спадщини, у частині бібліотечної справи, адже література та періодичні видання наповнюють бібліотечні фонди. Враховуючи гарантування безоплатного тимчасового доступу до бібліотечних фондів, тобто офлайн доступу, необхідним є законодавче врегулювання такого доступу і в онлайн форматі, адже це відповідатиме сучасним тенденціям, підвищить попит на літературні продукти та зменшить ризики пов'язані з порушенням авторського права.

Такі сектори культури та мистецтв, як аудіальний, візуальний, дизайн та мода, креативні та культурні індустрії регулюються Законом України «Про культуру» або побіжно згадані у інших нормативно-правових актах. Це свідчить про не адаптованість українського законодавства міжнародній класифікації секторів культури та мистецтв, що не має ґрунтового впливу безпосередньо на процес споживання культурних благ, адже так чи інакше культурні продукти кожного сектору споживаються громадянами України. Проте факт відсутності профільних законів є суттєвим для вироблення стандартів базового набору культурних благ, які мають забезпечуватися державою – цей аспект буде розглянутий у процесі дослідження базового набору культурних благ та стандартів його надання.



## **2.2. Світові практики забезпечення громадян культурними благами: досвід для України**

У 1989 році канадські вчені Гаррі Гілман Чартренд та Клер Маккогі запропонували класифікацію культурних політик залежно від ступеня орієнтації держави на творчий процес або творчий продукт. Приводом до виокремлення цієї типології стало використання принципу «витягнутої руки» в сфері культури. Мова йде про неупередженість та справедливість з боку держави в питаннях, що стосуються регулювання сфери культури. Виходячи з цього, науковці обґрунтовують чотири ролі, у якій може опинитися держава: фасилітатора (творчий процес важливіший за його продукт), мецената (важливими є як процес, так і продукт, з незначним превалюванням процесу), архітектора (важливими є як процес, так і продукт, з незначним превалюванням продукту) та інженера (творчий продукт важливіший за процес його створення). Кожну з ролей дослідники розкривають через кореляцію з її практичним втіленням – так прикладом держави-фасилітатора є Сполучені Штати Америки (автономія культурно-мистецької сфери – держава спершу спонукає до жертвування коштів на культуру, а згодом допомагає через неурядові організації обрати об'єкт для донацій), держави-мецената – Велика Британія (розподілення бюджетних коштів відбувається через Мистецькі Ради – вони на третину складаються з представників культурної сфери, це дозволяє їм швидко реагувати на зміну тенденцій у мистецьких практиках), держави-архітектора – Франція (функціонування системи органів державної влади, що виробляють та реалізують культурну політику на основі постійної взаємодії з громадянами у вигляді публічних консультацій), держави-інженера – Союз Радянських Соціалістичних Республік (обслуговуюча роль мистецтва по відношенню до держави, яка жорстко регламентує кінцевий вигляд творчого продукту) [10].

Незважаючи на те, що вищезгадана типологія є застарілою, вона є важливою для дослідження еволюції підходів до забезпечення громадян культурними благами.

Зокрема існування Міжнародної федерації мистецьких рад і культурних

агенцій (International Federation of Arts Councils and Culture Agencies) дозволяє зробити висновок про те, що британська модель була запозичена багатьма країнами, які через мистецькі ради та культурні агенції здійснюють свою державну політику в культурно-мистецькій сфері. Так, наразі її національними членами є більше як 60 країн, серед яких Аргентина, Австралія, Чилі, Естонія, Мексика, Словаччина, Україна та інші [4].

Структуру та розміри фінансування Мистецьких Рад буде розглянуто на прикладі Мистецької Ради Англії. Планування витрат на культурно-мистецькі проекти та ініціативи здійснюється на 4 роки – наразі відбувається освоєння 622 млн фунтів, які розраховані на 2018–2022 роки [2]. Основними джерелами фінансування Мистецьких Рад є прямі надходження з бюджету та кошти від Національної Лотереї. Також з метою диверсифікації фінансових джерел уряд спонукає залучати кошти через благодійність та збір коштів [2]. Варто зауважити, що Мистецькі Ради не реалізують самостійно культурно-мистецькі проекти та не взаємодіють безпосередньо зі споживачами культурних благ. Основним завданням Мистецької Ради Англії є розробка та реалізація конкурсних програм відповідно до пріоритетів державної культурної політики [3].

Протягом останніх двадцяти років американська модель державного регулювання сфери культури не зазнала ґрунтовних змін, зокрема у частині фінансування спостерігалася стабільність – у середньому розмір виділених коштів з центрального бюджету становив 24 % від усіх видатків на культуру [4]. Загалом у Сполучених Штатах Америки станом на 2018 рік функціонувало близько 4500 місцевих мистецьких агенцій, із яких лише 30% є державними. 47% приватних агенцій визнані владою як офіційні реалізатори культурної політики в громаді, тобто саме на них покладається обов'язок забезпечувати громадян культурними благами [45].

Фінансування місцевих мистецьких агенцій на 84% складається з грантових коштів та пожертв. Вони у свою чергу надають субгранти іншим організаціям культурного спрямування або безпосередньо митцям з метою реалізації власних стратегічних завдань, зокрема задоволення культурних потреб та інтересів громадян. Мова йде про мистецьку освіту, культурно-мистецькі проекти

розважального характеру, проекти націлені на розвиток аудиторій тощо [6, с. 55]. Відповідно, це зменшує витрати на утримання штату співробітників місцевих мистецьких агенцій, але одночасно не зменшує кількість культурних товарів та послуг, які продукуються в громаді.

Структура фінансування сфери культури у Франції складається з державного бюджету (11,9 %), місцевих бюджетів (10,8 %), коштів приватних домогосподарств (70 %) та спонсорства (7,3 %) [7, с. 9]. Частка державного бюджету, що виділяється на культуру, систематично зростала протягом останніх 50 років – від 0,38 % до 0,96 %. У 2011 році державний бюджет на культуру в абсолютних величинах склав 4200 млн євро – з яких 868 млн євро пішло на фінансування культурної спадщини [7, с. 7]. Як бачимо, з боку держави спостерігається потужна державна політика з підтримки об'єктів матеріальної культурної спадщини. Так, у Франції діє кампанія зі створення фондів для збереження та реставрації споруд, що є культурними пам'ятками [8].

Важливо, зауважити, що Франція розглядається відповідно до типології Гаррі Гілмана Чартренда та Клер Маккогі як держава-архітектор – централізоване управління сферою культури з орієнтацією на потреби і інтереси громадян. Розглянута структура фінансування культури є підтвердженням такої характеристики культурної політики Франції, адже об'єм коштів, виділених з державного бюджету, у абсолютних величинах у порівнянні з іншими країнами світу є суттєво більшим. Це пов'язано з тим, що об'єми джерел інших фінансових надходжень на сферу культуру в абсолютних величинах також є суттєво більшими, ніж у інших країнах. Зокрема, у 2011 році приватні домогосподарства, тобто споживачі культурних продуктів та послуг, витратили на культуру 14,8 млрд євро [7, с. 8].

Структура загального бюджету на сферу культури у Франції обумовлює і цільове використання коштів, так коштами з державного бюджету фінансується реставрація об'єктів культурної спадщини та мистецька освіта, а прибутком від надання культурних послуг культурно-мистецькими інституціями забезпечується їх основна діяльність.

У Франції відсутній законодавчо затверджений перелік базового набору

культурних благ, який має забезпечуватися державою – це зумовлено так званою політикою «культура для всіх» [9].

Значні видатки на культуру протягом останніх 50-ти років вплинули на високий рівень доступності культурних благ для французів та сформували звичку на інвестування в культуру як з боку держави і місцевої влади, так і з боку бізнесу і загалом громадян.

Дослідити еволюцію підходів до забезпечення громадян культурними благами для такого типу держави як держави-інженер складно, з огляду на розпад Союзу Радянських Соціалістичних Республік та відсутність точного прототипу цієї держави у світі. Проте враховуючи, що здійснюване дослідження стосується державного управління сферою культури в Україні, а держава Україна була частиною Союзу Радянських Соціалістичних Республік, недоречним є розгляд інструментів забезпечення громадян культурними благами Союзу Радянських Соціалістичних Республік як зарубіжного досвіду.

Імплементация європейського досвіду державного управління сферою культури в Україні активізувалася з початком процесу європейської інтеграції. У 2017 році представниками Ради Європи був здійснений огляд культурної політики та були надані рекомендації Міністерству культури України. Відповідно до представленого за підсумками огляду звіту, основний наголос зроблений на важливості заохочення як окремих громадян, так і державу загалом, інвестувати в культуру. Експерти зауважують, що наявна культурна інфраструктура, ресурси та законодавство придатні для швидкого реформування сфери культурно-мистецької сфери в Україні [5].

Розглядаючи практики державного управління сферою культури в Європейському Союзі важливо зауважити на автономії національних культурних політик країн-членів Європейського Союзу. Незважаючи на існування таких пріоритетів у культурній політиці, як створення загальноєвропейського культурного простору та розвиток культурного туризму в межах Європейського Союзу, моделі державного управління сферою культури різняться в різних країнах-членах Європейського Союзу. Це явище зумовлено як загалом національними особливостями кожної країни, так й інтересами та потребами її

громадян [4, с. 1]. Якщо розглядати такий підхід в розрізі України, то в процесі реалізації культурної політики важливо зважати на особливості та потреби громадян на локальному, регіональному та національному рівнях. Відповідно, має відбутися чітке розмежування відповідальності та повноважень між центральною та місцевою владою. Враховуючи те, що реформа децентралізації триває вже не перший рік, врегулювання цієї ситуації є нагальним та першочерговим. Це розділення сфер відповідальності зміцнить сферу культуру та посилить позиції України в процесі входження в європейський культурний простір в умовах євроінтеграції [6].

## **Висновки до розділу 2**

Сьогодні сфера культури в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких Закони України «Про культуру», «Про телебачення і радіомовлення», «Про кінематографію», «Про театри і театральну справу», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про музеї та музейну справу», «Про охорону культурної спадщини», «Про видавничу справу» тощо. Зважаючи на здійснений аналіз, можемо стверджувати, що стан нормативно-правового регулювання процесів надання та споживання культурних благ в Україні сьогодні є незадовільним, адже 4 із 8 секторів культури та мистецтва не мають профільних законів (сектори аудіального мистецтва, моди та дизайну, візуального мистецтва, культурних та креативних індустрій), а законодавчо затвердженні стандарти забезпечення культурним благами громадян України не відповідають актуальним потребам споживачів. Серед проблем, які наразі законодавчо не врегульовані та стосуються процесів надання та споживання культурних благ в Україні, є недоступність для громадян культурних благ у регіональному вимірі, не інвентаризованість культурної інфраструктури України та не закріпленість можливостей сучасних інформаційних технологій, як однієї з форм вияву культурного блага.

Світовий досвід дає розуміння того, що підходи до державного управління сферою культури, зокрема забезпечення громадян культурними

благами, не є стандартизованими та залежать від багатьох факторів: як від традицій, так і фінансової спроможності держави. Успішність практик, які функціонують в інших країнах, не гарантує такий же ефект при запровадженні їх в Україні, проте розгляд їх як потенційних інструментів є доречним. Зокрема мова йде про автономні від центральної влади Мистецькі Ради, що функціонують у Великій Британії, приватні культурно-мистецькі інституції в Сполучених Штатах Америки, які покликані виконувати функцію з забезпечення громадян культурними благами, французьку систему фінансування культури, яка побудована на усвідомленні цінності мистецтва та креативності в розвитку суспільства загалом, податкові пільги для бізнесу, як форма заохочення інвестування в сферу культури та грантову систему підтримки культурно-мистецьких проєктів як на національному, так і локальному рівнях з метою реалізації права громадян на споживання культурних благ. Серед інструментів забезпечення громадян культурними благами, що використовуються у світових практиках, в Україні можуть бути застосовані такі як функціонування автономних від органів державної влади інституцій, що покликані реалізовувати державну політику в сфері культури України, створення мережі приватних організацій, що виконуватимуть функцію із забезпечення громадян базовими культурними благами, диверсифікація джерел фінансування сфери культури в Україні.

### **РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН КУЛЬТУРНИМИ БЛАГАМИ В УКРАЇНІ**

#### **3.1. Державна політика щодо забезпечення стандартів надання культурних благ в Україні**

У контексті нашого дослідження державна політика щодо забезпечення стандартів надання культурних благ в Україні – це публічне врегулювання процесів, які відповідають за задоволення культурних інтересів громадян України, з метою визначення та дотримання їх якісних і кількісних характеристик. Відповідно, державна політика щодо розробки стандартів надання культурних товарів і послуг має ґрунтуватися на дослідженні безпосередніх потреб та інтересів тих, хто буде споживачами цих культурних благ, та середовища, в якому ці культурні блага споживатимуться.

Використання бізнес-підходів у процесі розробки вищезазначених стандартів забезпечить їх відповідність запитам та очікуванням членів суспільства. Клієнтоорієнтованість – це тренд, який має використовуватися і в сфері культури, адже лише за допомогою таких підходів аудиторія споживачів культурних товарів і послуг може бути збільшена. Особливим критерієм при розробці стандартів має бути оцінка суспільної цінності товарів та послуг, які надаватимуться громадянам.

Дослідження культурних потреб та інтересів громадян має здійснюватиметься в розрізі секторів культури та мистецтв. Адже розроблені стандарти мають характеризуватися комплексністю та збалансованістю. Саме з огляду на підвищення представленості та доступності послуг і продуктів кожного з секторів культури та мистецтв має бути здійснений аналіз запиту на них.

Важливою вимогою до розроблених стандартів є дотримання інклюзивності. Тому невід’ємною складовою дослідження має стати аналіз потреб та інтересів споживачів у розрізі вікових, гендерних, соціальних, фізичних та психологічних особливостей. Стандарти хоч і передбачають певну уніфікацію та мінімальний

гарантований рівень забезпеченості тими чи іншими благами, проте вони також мають забезпечувати і рівні можливості доступу для всіх членів суспільства. З огляду на це, вибірка при дослідженні культурних потреб та інтересів громадян України має відповідати вимогам інклюзивності.

У держави є всі ресурси, щоб провести подібне дослідження потреб та інтересів споживачів у сфері культури: відповідальним за його проведення має стати «Український центр культурних досліджень», який підпорядковується Міністерству культури та інформаційної політики України.

Пошук шляхів підвищення доступності культурних товарів і послуг є складним завданням в умовах відсутності достатнього рівня розвитку культурної інфраструктури в регіональному вимірі: наявності концертних залів, театрів, кінотеатрів, виставкових приміщень тощо.

Одним із інструментів вирішення вищезазначеної проблеми є цифровізація культурних товарів і послуг. Фінансові ресурси, які будуть витрачені на оцифрування творів культури та мистецтва, в подальшому можуть зменшити видатки на культуру. Під управлінням держави має залишитися облік та систематизація всіх оцифрованих матеріалів і підтримка серверів, на яких вони будуть зберігатися.

Негативним наслідком подібної трансформації культурних товарів та послуг є втрата якості споживання культурних благ, адже онлайн формат не може повністю компенсувати реальний процес. Також особливістю онлайн споживання є індивідуальність, а не колективність цього процесу, тим самим втрачається відчуття приналежності до спільного культурного простору членів суспільства.

Відповідно з огляду на це важливо пропорційно розділити культурні блага, які можуть забезпечуватися у цифровому форматі, а які мають залишитися в офлайн та виконувати соціалізуючу функцію.

Позитивним виявом цифровізації творів культури та мистецтва є можливість за мінімальних фінансових інвестицій забезпечити рівні можливості споживання культурних благ для усіх членів суспільства, незважаючи на вікові, гендерні, соціальні, фізичні та психологічні особливості.

Сучасні виклики, спричинені пандемією COVID 19, та наявність



новоствореного Міністерства цифрової трансформації мають спонукати державу до реалізації запропонованого підходу, зважаючи на те, що існують всі необхідні ресурси для його реалізації, а у суспільства присутні стимули до швидкої адаптації та сприйняття новацій.

Проте викликом для держави за умови реалізації такого підходу стане забезпечення захисту авторських та суміжних прав на об'єкти інтелектуальної власності.

На державу, як на суб'єкта забезпечення культурними благами, покладається обов'язок укладання ліцензійних договорів про використання творів мистецтва. Важливою складовою будь-якого договору є об'єми переданих прав, відповідно має бути механізм обліку кількості користувачів (споживачів) кожного окремого культурного товару або послуги. В умовах масового споживання неліцензійної продукції в Україні – це є серйозним викликом, який може стати на заваді впровадження цифрової системи забезпечення громадян культурними товарами та послугами.

Принагідно варто зауважити, що за останні 5 років велика кількість культурних товарів та послуг в нашій країні створена саме за державної фінансової підтримки – відповідно у розпорядженні держави наявні готові продукти, якими може бути наповнений пакет цифрових товарів та послуг.

Розповсюдження таких культурним благ може відбуватися за прикладом таких майданчиків як Google Arts&Culture, Netflix, Apple Music тощо. Форма реєстрації та розмір оплати може визначатися залежно від розроблених критеріїв.

Окремим аспектом розробки стандартів надання культурних товарів та послуг є визначення форми їх оплати – на безоплатній чи платній основі вони будуть доступні споживачам. Попередньо вже було згадано про необхідність унормування цього питання, а також одним із респондентів було запропоновано взяти за основу територіальний фактор. Включити до переліку безоплатних послуг – доступ членів територіальної громади до об'єктів матеріальної культурної спадщини, які знаходяться на території їх громади. Такий підхід має бути апробований шляхом проведення публічних консультацій безпосередньо з представниками територіальних громад та органами місцевого самоврядування,

адже саме на їх балансі знаходиться лєвова частка культурно-мистецьких інституцій.

Проте обійтися лише одним критерієм для визначення переліку безоплатних культурних благ є недостатнім. З огляду на різні соціальні групи необхідно виокремити їх за метою споживання культурних товарів та послуг. Зокрема діти шкільного віку, студенти та фахова культурна спільнота мають ширші потреби та інтереси ніж інші споживачі культурних благ, бо передумовою споживання культурних товарів та послуг є освітній (науковий) процес, у якому вони беруть участь.

Відповідно при дослідженні інтересів та потреб в сфері культури необхідно класифікувати групи споживачів культурних благ за метою споживання культурних товарів та послуг. Виходячи з цього, до переліку безоплатних культурних благ можуть входити ті товари та послуги, які необхідні індивідам для професійної, наукової та навчальної діяльності, а для інших категорій споживачів такі блага можуть бути платними.

Визначення стандартів надання платних культурних товарів та послуг має ґрунтуватися на якості продукту та попиту на нього. Високий попит та конкурентоспроможність культурного продукту є показником зацікавленості у ньому споживачів. Внаслідок оцінки культурного продукту на якість та затребуваність може формуватися його вартість.

Вартість тих культурних благ, які увійдуть за результатами дослідження культурних потреб та інтересів громадян до переліку платних товарів та послуг, мають мати різну вартість в залежності від вищезгаданих соціальних груп.

### **3.2. Роль держави в залученні фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними благами**

Для визначення ролі держави в залученні фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними благами спершу необхідно окреслити максимально повний перелік цих фінансових ресурсів, а згодом і роль держави в кожному з них.

Незважаючи на те, що у попередньому підрозділі було запропоновано використовувати переважну платну форму надання громадянам культурних благ, слід виокремити повний спектр можливих фінансових ресурсів, які можуть використовуватися культурними інституціями України в процесі їх діяльності, окрім тих, які залучатимуться безпосередньо від споживачів.

Найперше необхідно зауважити на можливості монетизації економічного потенціалу вітчизняної культурно-мистецької сфери. Наразі в економіках західних країн активно використовується додана вартість від культурно-мистецьких товарів та послуг. Практичним виявом такої тенденції став розвиток культурних та креативних індустрій у всьому світі. В основі такого підходу до культури та мистецтва знаходиться розгляд творчого процесу та/або продукту, як доданої вартості будь-якої іншої діяльності, що може бути дотичною до творчого процесу та/або продукту як безпосередньо, так і опосередковано.

Креативна економіка – це створення та розповсюдження транссекторальних товарів та послуг, де в основі знаходиться креативний підхід. З огляду на діяльність культурно-мистецьких інституцій, які є розповсюджувачами культурних продуктів, важливим її елементом має стати маркетинговий підхід до просування культурних продуктів. Кількісне розширення аудиторії стане передумовою до збільшення фінансових ресурсів кожної окремої інституції та сфери загалом.

У контексті здійснення культурно-мистецькими інституціями підприємницької діяльності виникає необхідності законодавчого унормування цього процесу. Наразі відповідно до українського законодавства існує два легальних варіанти для здійснення підприємницької діяльності культурно-мистецькими інституціями: 1) створення державного або комунального підприємства; 2) надання послуг, які входять до переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури.

За умови першого варіанту основною метою організації має бути отримання прибутків, що є логічним наприклад для палаців культури з можливістю здачі в оренду концертних залів, проте є недоречним з огляду на специфіку роботи театрів, музеїв, бібліотек. Відповідно для таких установ

доцільним є надання послуг в межах переліку, дозволеного законодавством. Таким чином, з метою збільшення можливостей для монетизації культурно-мистецького продукту необхідно переглянути та розширити затверджений перелік платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури.

У світовому розрізі практика меценатства є звичною формою інвестицій у культурно-мистецьку сферу. Тоді як в Україні цей процес й досі не врегульований на законодавчому рівні та функціонує в обмежених умовах через брак конкретних прозорих інструментів для здійснення пожертвувань.

Важливо зауважити, що мова не йде лише про великі суми фінансової підтримки, але й про формування подібної звички у суспільстві загалом, як одного із дієвих способів стимулювання почуття залученості та відповідальності кожного окремого індивіда за розвиток культурно-мистецької сфери. Інвестуючи фінансові ресурси в будь-що, індивід прагне отримати вигоду від цієї інвестиції в майбутньому. Тобто чим більша кількість індивідуальних пожертв буде здійснена у культурно-мистецьку сферу, тим більшим буде контроль за її діяльністю. Відповідно культурні товари та послуги ставатимуть більш якісними, конкурентоспроможними та клієнтоорієнтованими.

Альтернативним джерелом фінансових ресурсів є податкові пільги для бізнесу за умови інвестицій у розвиток культури та мистецтво. У цьому підході в українських умовах є високий рівень корупціогенного чинника, адже реальні розміри інвестицій можуть не відповідати розміру пільг, які будуть надані бізнесу. Відповідно велика ймовірність, що такий підхід спровокує уникання сплати податків. Запобігти цьому можна створити прозору та відкриту систему обліку таких пільг.

Вищезазначені джерела приватних фінансових ресурсів не є вичерпними та можуть бути доповнені внаслідок більш широкого дослідження світових практик фінансування культури та мистецтва.

Оптимізація державного фінансування культурно-мистецької сфери в Україні є необхідним заходом в умовах постійного дефіциту бюджету та урізання видатків на культуру.

Перш за все, має бути створена справедлива система розподілу бюджетних коштів між різними складовими сфери культури. Для цього необхідно розробити державну стратегію гуманітарної політики та критерії аналізу ефективності діяльності культурно-мистецьких інституцій. Ці два заходи є невід'ємною складовою один одного та мають бути впровадженні одночасно. Адже наявність стратегії забезпечить системний розвиток культурно-мистецької сфери, а чіткі індикатори для оцінки ефективності закладів культури забезпечать внутрішню конкуренцію.

Детальніше необхідно розглянути позитивні суспільно важливі наслідки, які можуть бути від розробленої системи моніторингу та оцінювання діяльності культурно-мистецьких інституцій. Насамперед, залежність об'ємів державного фінансування від успішності діяльності інституції спонукатиме до вироблення якісніших культурних товарів та послуг. Заклади культури матимуть мотивацію до підвищення рівня конкурентоспроможності культурних продуктів. За умови наявності такого критерії як «відповідність культурним потребам та інтересам споживачів» також буде зростати рівень клієнтоорієнтованості культурних товарів та послуг.

Не менш важливим є поліпшення управлінських процесів всередині інституцій: більш раціональне використання коштів, оптимізація кадрового складу (зменшення кількості співробітників за умови підвищення їх компетенцій), навчання персоналу у відповідності до сучасних трендів.

Створивши справедливую систему розподілу державних видатків між культурно-мистецькими інституціями, суспільство отримає можливість споживати якісніші культурні продукти, а держава позбудеться неефективного та нераціонального використання бюджетних коштів.

Одним із прикладів прозорої системи державного фінансування є грантова підтримка сфери культури: ця модель використовується у Великій Британії та у 2018 році була частково запроваджена в Україні – створено Український культурний фонд, який надає грантову підтримку культурно-мистецьким проектам внаслідок проходження конкурсного експертного відбору. Проте Українським культурним фондом здійснюється державна фінансова підтримка

лише культурно-мистецьких заходів: відповідно до Закону України «Про Український культурний фонд» не дозволяється фінансування капітальних витрат та поточної діяльності інституцій, надання субгрантів. Відповідно можуть бути розширені напрями фінансування Українського культурного фонду або створено окремі інституції за прикладом Державного фонду регіонального розвитку, який займається фінансуванням інфраструктурних проектів загалом.

Змішаною формою фінансування культурно-мистецької сфери, яка вже використовується в Україні, є державно-приватне партнерство. Відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство» до сфер його застосування належать у тому числі сфера культури, управління пам'ятками архітектури, культурної спадщини, туризм, рекреація [5]. З огляду на світовий досвід така форма управління та фінансування культурно-мистецькою сфери є недооціненою в Україні. Відповідно до американської моделі майже половина від усієї сукупності локальних закладів культури мають приватну форму власності, проте є уповноваженими державою для забезпечення громадян культурними благами на місцевому рівні.

### **Висновки до розділу 3**

Враховуючи те, що державна політика покликана регулювати процеси, що відповідають за задоволення культурних інтересів громадян України, з метою визначення та дотримання їх якісних та кількісних характеристик, та незважаючи на реформу децентралізації, яка наразі відбувається в Україні, питання розробки стандартів надання культурних благ в Україні знаходиться в компетенції центральних органів виконавчої влади.

Спроможність центрів надання культурних послуг як державно-управлінського інструменту забезпечення громадян базовими культурними благами в Україні безпосередньо залежить від темпів розвитку сфери культури в регіонах України. Основною передумовою успішної реалізації ініціативи зі створення центрів надання культурних послуг є тісний зв'язок процесів її розробки та імплементації з безпосередніми її бенефіціарами, відповідно

перманентне проведення моніторингу реалізації ініціативи та швидке реагування на його результати з подальшими корективами ініціативи.

## ВИСНОВКИ

Основними поняттями, необхідними для аналізу державного управління сферою культури в Україні, є такі поняття як культура, мистецтво, сфера культури, культурна політика, культурна діяльність, культурна інституція, культурний оператор, креативна економіка, креативне підприємництво, культурні та креативні індустрії, культурне благо, культурні товари, культурні послуги. Комплексним поняттям, яке було використано в дослідженні та якому була спроба надати тлумачення, є базовий набір культурних благ. Поняття «базовий набір культурних благ» наразі є сукупністю нормативів із забезпечення населення культурними товарами та послугами (переліку, змісту та обсягів надання послуг), адже культурне благо за визначенням законодавця є культурними товарами та послугами, які покликані задовольняти потреби та інтереси громадян. Відповідно визначення базового набору культурних товарів та послуг для всього населення потребує додаткових наукових пошуків та підходів до дослідження цього комплексного поняття.

У результаті визначення теоретичного підґрунтя дослідження державного управління сферою культури в Україні, було виявлено одностайну позицію наукового середовища в необхідності створення довгострокової культурної стратегії України, яка би враховувала актуальні потреби та інтереси членів українського суспільства, перегляду системи фінансування культурно-мистецької сфери та визнання першочерговості питань культури як для внутрішньої, так і зовнішньої політики. Також, враховуючи проаналізовані теоретичні напрацювання, можна стверджувати, що наразі відсутні дослідження, які би давали відповідь щодо шляхів реформування державного управління сферою культури, у частині перегляду інструментів забезпечення громадян культурними благами в Україні.

Визначена методологія дослідження інструментів забезпечення громадян культурними благами в державному управлінні сферою культури в Україні є комплексною й складається з загальнологічних, емпіричних та теоретичних методів дослідження, а також застосування системного та міждисциплінарного



підходу, що уможлиблює цілісний розгляд досліджуваного предмету у його взаємозв'язках та розвитку.

Сьогодні сфера культури в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких Закони України «Про культуру», «Про телебачення і радіомовлення», «Про кінематографію», «Про театри і театральну справу», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про музеї та музейну справу», «Про охорону культурної спадщини», «Про видавничу справу» тощо. Зважаючи на здійснений аналіз, можемо стверджувати, що стан нормативно-правового регулювання процесів надання та споживання культурних благ в Україні сьогодні є незадовільним, адже 4 із 8 секторів культури та мистецтва не мають профільних законів (сектори аудіального мистецтва, моди та дизайну, візуального мистецтва, культурних та креативних індустрій), а законодавчо затвердженні стандарти забезпечення культурними благами громадян України не відповідають актуальним потребам споживачів. Серед проблем, які наразі законодавчо не врегульовані та стосуються процесів надання та споживання культурних благ в Україні, є недоступність для громадян культурних благ у регіональному вимірі, не інвентаризованість культурної інфраструктури України та не закріпленість можливостей сучасних інформаційних технологій, як однієї з форм вияву культурного блага.

Безпосередня взаємозалежність базового набору культурних благ та культурних потреб громадян України є передумовою для ефективного функціонування сфери культури в Україні. Взаємозалежність цих двох понять впливає на загальний рівень задоволення культурних потреб громадян України та є новим підходом в державному управлінні сферою культури в Україні. Серед проблем, які здійснюють вплив на можливість та якість реалізації запропонованого підходу, можна визначити такі:

- 1) етап реформи децентралізації, який наразі проходить територіальна громада, адже неможливість управляти всіма об'єктами культурної інфраструктури до створення об'єднаних територіальних громад, які знаходяться на території громади, унеможлиблює збалансований та системний розвиток сфери культури;

2) не налагоджена взаємодія органів місцевого самоврядування з місцевими адміністраціями та центральними органами виконавчої влади наразі ускладнює процес реалізації культурно-мистецьких ініціатив першими через дублювання повноважень з другими та різні рівні підпорядкування;

3) переважання декларативних практик взаємодії органів місцевого самоврядування з членами територіальних громад через відсутність чітких інструментів врахування результатів цієї взаємодії та готовності місцевої влади дослухатися до потреб, інтересів та пропозицій громадськості;

4) залежність модернізації закладів культури від якості управлінських навичок безпосередніх очільників цих інституцій та стратегії дій місцевої влади;

5) зосередженість уваги на інфраструктурній, а не на змістовній модернізації закладів культури – збільшені розміри фінансування лише капітальних видатків не можуть вирішити проблему низького попиту на культурні товари та послуги, які пропонуються культурними інституціями.

Щодо ролі держави у залученні фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними благами можемо сформулювати перспективні напрями залучення державою фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними благами, якими є:

1) монетизація культурно-мистецької сфери за допомогою стимулювання розвитку культурних і креативних індустрій та загалом креативної економіки;

2) популяризація практики меценатства у суспільстві (попередньо забезпечивши законодавче підґрунтя для цього);

3) розробка критеріїв справедливого розподілу бюджетних коштів, які ґрунтуватимуться на показниках ефективності та результативності діяльності культурно-мистецьких інституцій;

4) розширення практики застосування державно-приватного партнерства у сфері культури.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> .
2. Безклубенко С. Д. Про поняття культура та культуру визначення понять. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2013. №. 14. С. 6–13. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kmss\\_2013\\_14\\_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kmss_2013_14_3) .
3. Шестак В. С. Мистецтво та структура мистецької діяльності як об'єкти адміністративно-правового забезпечення. *Право і Безпека*. 2012. № 4. С. 112-116. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib\\_2012\\_4\\_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_4_26).
4. Здіорук С. І., Литвиненко О. М., Розумна О. П. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2012. 64 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/files/2013-02/Zdioruk-beb1d.pdf> .
6. Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності : наказ М-ва культури України від 15 жовт. 2013 р. № 983 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1966-13>.
7. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури : постанова Кабінету Міністрів України від 12 груд. 2011 р. № 1271 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1271-2011-%D0%BF>.
8. Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січ. 2019 р. № 27-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-2019-%D1%80> .
9. Данн, Вільям Н. Державна політика: вступ до аналізу/пер. з англ. Г.Є. Краснокутського : підручник. Одеса : АО БАХВА, 2005. 504 с. URL: [https://issuu.com/irf\\_ua/docs/wdann\\_bakhva\\_2005](https://issuu.com/irf_ua/docs/wdann_bakhva_2005) .
10. Костиця І. О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 131. С. 384–387. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya\\_2018\\_131\\_102](http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_102) ).

11. Соціально-культурна діяльність: історія, теорія, освіта, практика: Межвуз. СБ науч. ст. / Ред., упоряд. В.В. Туєв. Кемерово: КемГА, 2002. 177 с.
12. Тульчинський Г.Л. Менеджмент у сфері культури / С.-Петербур. держ. ун-т культури і мистецтв. СПб.: Лань, 2001. 382 с.
13. Уинч П. Ідея соціальної науки і її ставлення до філософії. М.: Російське феноменологічне товариство, 1995. 107 с.
14. Економічні відносини в соціально-культурній сфері: Межвуз. СБ / За ред. Ф.Ф. Рибаківа. СПб.: Изд-во Санкт-Петербур. ун-ту, 1992. 145 с.
15. Ядов В.А. Соціологічне дослідження: методологія, програма, методи. М.: Наука, 1987. 248 с.
16. Ярошенко М.М. Соціально-культурна діяльність: парадигми, методологія, теорія. М.: МГУК, 2000. 204с.

